

STARÉ RYBNÍKÁŘSKÉ NÁZVOSLOVÍ

Podle Františka Teplého

- Aqvarius** - z lat. v 15. stol označení pro mlynáře, rybáky a rybníkáře.
- Bába vařící** - kuchařka rybníkářů.
- Bařina** - bažina, močál.
- Bašta** - na větším rybníku stavěli jistebky (světňičky), později podezděné sruby. V nepokojných časech chodili holomci hlídat ryby. Sruby měly malá okénka jako střílny. Později pán nechal nastavět ze srubů domky mimo rybník pro stálé hlídače, označení bašta zůstalo a z hlídače byl baštýř, zejména u sádek. Také boudu nad čapem někdy jmenovali bašta či barborka.
- Baštýř** - starší lovec či rybní holomek. Při lovu stál na loďce a pečoval o udržení řádného směru shánky.
- Beran** - či borec – kláda k bourání. Při stavbách z tarasu a roubení se jím tloukly jehly (piloty).
- Berka rybní** - zloděj ryb.
- Běl** - rybí plevel.
- Bestrev** - rybník bez dřev na hrázi či rybník o prosté, volné hrázi bez opevnění. Před tu dávaly se proto „poukly“ či „prsa“, aby voda při větru rybou nemlátila o hráz.
- Boty lovecké** - postaru rybářské škorňe.
- Brakovati** - přebíratí, při lovu rozdělovat ryby podle velikosti a druhu. Brakem se rozumí někdy plevel rybní, běl, drob či drůbež.
- Buřina** - plovoucí bahna na rybníku.
- Drob** - drůbež vodní.
- Džber** - míra na měření váhy a počtu kaprů. Na džber připadlo okolo třiceti kaprů.
- Foch** - sklad – vrstva zeminy (šutu), jež se ukládala při stavbě hráze.
- Gbel** - i kbel. Silný sloup, který ve hrázi běží až k potrubí a v něm trčí stavidlo, dutý díl, do něhož se u velkých rybníků zasazoval čep. Okolí kbelu tvoří čtyřhranná kašna, nad níž je chaloupka či srub. Dnes kbel, mnich, požerák je výpusť zpravidla u menších rybníků.
- Holomek** - pěšák, rybní mládek, tovaryš.
- Houpačka** - nebezpečné dno močálu – překážka stavbě hráze, někde „třesulka“
- Hrád'** - původní název hráze. Má *základ* nad rejhou, *sklady* či *šachty*, do určité výšky, *závěr* či *vršek*, *zámky* či *konce*. Hráz *námětní* = každá jiná hráz v rybníku mimo hlavní hráz. Na hrázích rybníků se konaly popravky, poněvíc mečem. (U J.Hradce rybník Stínavý).
- Hrachovec** - hrachovec – dírkovaná nádoba na úhoře, patrně ze dřeva, název podle dírek velikosti hrachu.
- Hranice** - šibencí, šibenice, srub, chaloupka, vazba nad čapem.
- Hřešeto** - řešátko, síto na přebírání menších ryb nebo plodu.
- Hromada** - schůze rybníkářů, jakýsi druh jejich samosprávy.
- Chobot** - jazyk rybníka; ryba se hnula do jazyka, kdež i pomrzla
- Chůdy** - lávka od hráze k čapu nebo kbelu. Chůdy nad splavem se nazývaly most.
- Jádření** - zkracování nevodu na lodě.

- Jalová trouba** - splavní trůba, jalová trouba = samice při splavu.
- Jitra** - plošná pozemková míra.
- Jezero** - rybník bez přítoku, živý spodním pramenem.
- Kapsa** - kabza ryb = míra na drobnou rybičku.
- Kamenice** - starý název lomu.
- Kejdy** - dudy rybníkářských holomků, kterými si krátili hlídky na rybnících.
- Klec** - čtyřhran ve vodě kolem čepu stojící, pod hranicí či chaloupkou, obvykle dřevěný. Celé stavbě se říkalo *kašna*.
- Klokoč** - plody používané při rybářských kouzlech.
- Kolečka rybníkářská** – kolec, kolmaha. Ruční vozík pro rybníkáře na sklady.
- Kolek** - kolík, kůlec; samici vykolkovati = před stavbou vykolíkovati.
- Kolí** - doubí, dubové i jedlové kůly, které rybníkáři nabíjeli po stranách rejhy, někdy do udělané hráze, když se šalovala, a proplétali chvojí. Kolím upevňovali rybní holomci při větším návalu vod na novou hráz zevní stranu hrádě. Někdy u menšího rybníka kolí nebo chvojí zastupovalo taras.
- Korec** - na měření drobu, r. 1580 za 9 gr.
- Krumfešt rybníka** – základ do rýhy.
- Koženáč** - na Lnářsku hladký kapr.
- Kout rybníka** - rukavice - výběžek z pravidelného okruhu.
- Krysa** - pižmová či ondatra – velký škůdce rybníků. Přivezl je z Ameriky kníže Colloredo r. 1905 na Dobříš.
- Kment** - bílé plátno na plachty, k zasílání živé ryby na blízko.
- Kroužek** - *do kroužku hráti* – zábavná hra pěšáků při lovu.
- Kus** - jedna ryba.
- Lamač** - na dně loupal kámen nebo ve skále (kamenici, lomu), připravoval kámen k tarasům a splavům na nový rybník.
- Laštovičník** - vlaštovičník, kravník, na Šumavě májové koření. S materinou douškou (mateřídouškou) a svatojánským chlebem dáván do prohlubní jako kouzlo, když se ryba hnula.
- Lávka** - chůdy na rybníce.
- Lejta** - voznice. Podlouhlý sud na vození ryby k sádkám nebo i dál, i rybní kád'.
- Lososnice** - uměle zřízená lapačka lososů v řece.
- Lovečka** - lovecká kazajka odedávna z hnědého sukna vodové barvy; na Hluboké r. 1581 červená. Nebo lovečka – prostřední opálka, kterou vybírali rybu z lodičky.
- Lovec** - rybní lovec, na rozdíl od lovčího lesního.
- Loviště** - místo v rybníku k výlovu ryby.
- Maznice** - míšenice země, dává se jako přehrada, aby např. voda starým korytem neprosakovala.
- Metele** - metelí, ohebné pruty nastrkané nad jezem, když losos táhl proti vodě, aby šel do nástrahy (lososice).
- Měřička** - měřič, rozměřoval rybníky; nyní geometr, inženýr.
- Mírka** - na drob, dubová.
- Mládek** - mládec, *holomek*.

- Mírná ryba** - ryba prostřední.
- Mísná ryba** - ryba, která se vejde na mísu.
- Mlsná ryba** - pro pamlsky. Čítali k nim r. 1591 mřenky, úhoře, štířata, tlouště, pstruha, lipany, parmy, okouny, plotejznu, *bobří ocas a tlapy a hňupa*; také vyuzené herynky. Některé sušenky: ježdíka, karásky, pstruha černého z Vydry. *Škaredá ryba* byl mík, lín a cejn, také parma, viz *plivačka*.
- Mník** - starý název pro rybu byl mík.
- Most** - nad splavem, dřevěný, viz. *chůdy*.
- Mření** - větší počet mřenu.
- Nadcházeti rybě** – při sháňce např. před lovením.
- Nádiva** - přezdívka tomu, kdo rád jedl ryby nadívané.
- Nadýmač, nadýmaček, vydýmač** – rybník pod studánkou nebo se spodním pramenem.
- Náhon** - strouha pro vodu na rybník.
- Nágrošník** - člen cechu rybáků. Platil za řemeslo do důchodu města 1 gr. ročně.
- Nandával** - Nandavej ryby! volal porybný na pěšáka při voze (lejtě). Nebo: Lejta smrdí naprázdno! křičí pěšák k lovišti od voznice. Zdola odpoví: Dosazeno bude! Nandáme!
- Nákladník piva** – sladovník, pravovarečník. Rybník nákladnický – rybník cechu sladovnického. Říkali mu sladovníček.
- Nářadí k rybám** – zejména k lovení: nevod, vatka, klika, dědík, keser, tenátka, sběračka, sak, nosidla, ohnoutka, kádě, džbery, naběrák, vedra, míra a měřička, vany a lejty (voznice), říčice, přebírky, košíky, plachty, stany, lopaty, sekery, lodky, váhy, přezmen či mincíř, stoličky, etc.
- Návažná ryba** – cizímu kupci na váhu přidaná, r. 1572 na džber štik 2 návažné štiky.
- Nebeský rybník** – nebesáček – rybník bez přítoku, odkázaný pouze na dešť.
- Necky rybní** - necky pro očerstvení ryby při lovu, nebo pro plůdek.
- Nevod** - velká síť k lovení.
- Normace** - postaru sluje míra. Když voda vyžene více než k míře, tekla by přes hráz.
- Obrva** - ve smyslu obruba (u nevodu).
- Odpuštění** - ze služby, propuštění rybníkáře z práce.
- Oblouk** - dlouhá ryba, hubená štika.
- Ohnivec** - prontnar – nádeníci před úpravou dna budoucího rybníka vypalovali křoví, což při borkovištích na černých blatech vyžadovalo velkou opatrnost, aby nechytilo celé rašeliniště. Také jim říkali prentnaři a vyžehnuté půdě prentna.
- Ohnoutka** - keser bez násady, používaný i k vážení plůdku.
- Okolkování** - rybniště – vymezení rybniště kůly, kam že voda dosahovati má.
- Olšovec rybníční** – plicník, plicenka.
- Omáčka variační k rybě** – patrně omáčka o mnoha druzích koření.
- Opažití** - obednit nebo ohradit.
- Ouhor** - úhor rybníka, když po výlovu nechán naprázdno. Seli doň oves, ječmen, pšenici. Po 12 letech naši staří každý rybník sušili, neb vynesl čerstvou násadu. Bláto vyváželi na louky.
- Oukol, úkol** - oukolem dělat – akord. Oukolníci – pacholci pacholci na rybnících při stavbě hráze r. 1507.

- Opovědné** - návěští sousedů pod rybníkem, kdy se bude lovit, varování před velkou vodou.
- Ouraz** - hlásil rybníkář, když narazil na bezedné bahno v místě pro zakládání rybníka – rejhy.
- Ouvoz** - strž u řeky, u hráze, nejvíce u mlýna pod vantrokama.
- Peleš** - jinak prádlo na rybníce dělali často tesaři, jináč prادلí, prádlo u branky v zámku.
- Peruť u rybníka** – podlouhlý chobot zátočiny a také poboční přítoky.
- Pěší, pěšák** - pěší holomek, rybní holomci, rybní čeledíni, pěšácký pomocník – fischknecht. První vodní pěšák, který zatahoval nevod, slul předák. Poslední pak zadák či pohončí.
- Píchnouti rybník** – znamená začít lov zdvižením čapu. (Jinak – upouštět při vyšší vodě – píchnout bidlo pod čap.)
- Plachta k rybě** - obyčejně plátěná (kmentová), kterou ženy podávaly rybu od loviště na lejty.
- Planič – plánička** – rybníkář, který urovnával, planil dno rybníka, sháněl vodu stokami.
- Plivačka** - ryba s mnohou kostí.
- Plodník** - rybník plodový, plůdek.
- Plůtek** - pod zájezdem, aby ryby neodplavaly (při lovu).
- Plť, pltník** - vorař, kdo na voru shání rybu.
- Plot, plotec** - ohraničení odpadu vody plaňkou, aby ryba neušla. Srovnej *hranice*.
- Poctivice** - praštěnky, vysoké kalhoty pro rybní chasu z kůže, aby mohli i vysokou vodou chodit.
- Podvoz** - přídavek země do hráze.
- Pohončí, pūhončí** – jest zadní pěšák či zadák za nevodem, jenž *ryby vytýká*, tj. shání do nevodu.
- Pokopné** - plat z prodeje kopy (60 kusů) plůdku pro rybní čeled', 1 – 4 gr. ze džberu.
- Poltrubí** - půltrubí, podtrubí, poutrubí, nejhlubší místo v rybníce pod hrází, kterým se voda vypouští zdvižením stojanu, stávkou.
- Pomoc** - dar na rybníkářskou zábavu. Dal pomoc – peníz.
- Porybný, nadrybný** – obyčejně předák rybníkářů, fišmistr.
- Pořádkový porybný** – cechovní, neboť řemeslný cech po staročesku sluje pořádek řemesla.
- Poukly** - prsa v rybníce.
- Pracovné pivo** – součást platu rybníkářů, (naturálie).
- Práh dolní** - spodní trámeč roubení.
- Právo rybářské** – při velkých lovech pěšáci vytáhli z boudy na hrázi s holí, s jakýmsi čakanem, ozdobeným praporečkem v barvě vladařského rodu (později i trikolora). Právo opatroval porybný.
- Právo či pokopné** – džberné je peníz pro rybní holomky při prodeji ryb a plůdku (po kopách).
- Prodej ryb** - postaru prodávali ryby na kopy, později se prodávaly ryby na džber. Cena džberu se pohybovala podle jakosti a rybníka, podle toho se značně měnila.
- Prkénko** - prkýnky, zápis ryb na druhy.
- Prlení** - brlení (od slova bradlo, bradlení, bránítka), bývalo buď z doubků, nebo ze suchých jedliček.

- Prohlubeň** - okna na rybníce – „dýchadlo“, kudy ryba v zimě prosekané dřevě kyslík brala. Za sekání prohlubní brali sedláci k posvícení pivo od obce.
- Prsa rybníka** - návoz či poukly před hrází, aby voda do ní nebila.
- Prskanec** - mořská ryba naložená nebo „sušenka“, obvykle herynk, hezky česky nazývaný hňup.
- Přebíračka** - u kádí při slovu přebíraly ženy, co ryba a co plevel. Některá přebíračka vařila pro pěšáky a úředníky při slovení velkých rybníků a slula *vařící bába*.
- Přewis** - trouby ve hrázi je část hořejšího dílu, jenž vysekán, aby jako štít chránil dolejší část trouby.
- Přímětky** - platy rybníkářů v naturáliích.
- Přirážet** - „Přiražte!“ volá porybný na pěšáky při lovení, když táhnou nevod při lovení, aby nedělali díru – ohyb provázku.
- Pstruh** - strakáč a kamenáček r. 1591 z Vydry platil za pochoutku; Adamovi z Hradce byl-li uzeny, za lék proti dně podáván.
- Raky** - měřili na mandele, 3 raci činili vrh.
- Ranzion rybní** – r. 1645 dali Švédům úředníci na Jihlavu ranzion ryb, aby vojáci sami neslovili rybníků, což dělávali prokopáním hráze; vyplaceno posádce tamní zásilkou ryb.
- Rejbata** - malé ryby.
- Rejha** - rýha, strouha, kterou rybníkáři vyhodili na rybišti v místech vyměřené hráze, aby se přesvědčili, že základ bude mít pevnou půdu, žádné bahno. Obstála-li rejha naplnili ji nejtvrdějším kamením a teprve potom fochovali základ.
- Robotěž** - dělník na rybníce.
- Robík** - roubík, kůl na měření rybníků. Krátký roubík se používá k tažení sítě pěšáky.
- Ročka** - výtah, plůdek roční.
- Rozdávka kapří** – dary ryb podle starobylého obyčeje o Zeleném čtvrtku. Rozdávka potrvála až do roku 1918.
- Rybařka** - po hradecu fištíp, racek chechtavý, zlodějka.
- Rybníčné, rybní peníz** – plat od džberu pěšákům při prodeji ryb.
- Rybou** - míní písaři až do 1. pol. 17. stol. pravidelně kapra. Ostatní druhy se jmenují správně: štika, okoun, ouhoř, aj.
- Řezná cedule** - písemná smlouva na rybníkářskou práci. Psala se dvojmo. Rybníkáři kolem r. 1580 takové *škartky* nazývali *zlé lejestro, které nás dusí*.
- Říčice rybní** - říčice, přebírací síto. Počítali v ní běl, plůdky, raky, i ouhoře. Přísloví: Točíš se co ouhoř v sejtě.
- Sádecký** - jinak baštýř, porybný, měl-li na strosti obvykle taky sádky – Fischlhalter.
- Samice** - má dvojí význam. Je to výtok, odpad vody z rybníka, nebo dřevěná část spodního roubení povodňového splavu, kudy voda přepadá.
- Saznice** - rybníček na saznici s plodem čtyřletým.
- Skład** - totéž co foch, vrstva vršené zeminy.
- Shánka** - shon, nahánění ryb k lovišti, dříve postup při lovu ryby na loďce, aby sešla do vrše.
- Slup** - staří ve slupech, tj. uměle sestavených loupaných dřevěch chytali ouhoře a

- jiné ryby. Dělal se na stlup – vlastní slup a záskok – část, do níž ryba vskakuje a nemůže zpět. Směli je mít jenom páni, mlynáři nikoli – ti až po r. 1848.
- Služné** - pěšákům záleželo nejvíce v deputátu s bytem. A v jednom oblečení v roce, vodní boty půjčovány ke každému lovu od porybného. Šel-li pěšák jako *provod* s vozníky, bral na cestu i zpět stravu a 1 gr. denně. Porybný bral na penízi v letech 1490 – 1540 jednu kopu v měsíci, později i dvě; ale tak, že se mu dávalo jako jiné čeledi pololetně za vykonanou službu (tedy plat dozadu).
- Soška** - hůl se dvěma konci (rohy) na konci. Dnes ji nazýváme klikou.
- Splav** - hlavní odpad voda z rybníka. Někdy se tím rozuměl přeliv na odvedení velkých vod.
- Spojky** - či helfty přes trouby.
- Srub** - při rybníkářství všechno, co ze dřeva sroubeno, tedy bašta, část splavu, hranice. Sruby se pevnily kamením a šutem.
- Stajič** - muž k roubíku, když se vyměřoval rybník.
- Stav** - rybníkář, rybník, chyt na potoce či stávek (zastavená voda).
- Stavidlo** - postaru joch. Později lopata, která uzavírá trouby v rybníku.
- Stírky** - prlení, brlení, česle, mříže – sestavené tyče, jež bránily unikání ryby.
- Stojan** - stojatá trouba, do níž teče voda.
- Stoka** - od splavu vykonávala důležitou úlohu stálého odvodu vody, aby opadati mohla.
- Stokař** - dělník na stokách, roubí nové, staré prázdní, vymetají, šmejčí. Po staru *stružníci*.
- Strojit rybník** - vypouštět a připravovat k lovení. K tomu je určen baštýř a pěšák - strojič.
- Strž** - od deště vymletá rokle, strži ve hrázi staří říkali díra. Strž při mlýně slula ouvouz.
- Střevelní rybník** – rybníček pro střevle, do zásoby pro krmení pstruhů.
- Stoupa** - stoupa železná – hamr, kovárna. Stupník – hamerník. Na stupníka pozor, aby rybu nelapal!
- Suchá ryba** - hubená ryba.
- Suchánek** - suchý či zašlý (buřinou zarostlý) rybník.
- Sumečník** - v Praze prodavač sumců a exotických ryb.
- Svůdnice** - stoka, odpad vody.
- Svedení půdy** - ujetí (uzmutí) selské půdy vrchností pro rybník.
- Šibenice** - šibencí, bouda pod čepem.
- Šichta** - vrstva, hranice, po šichtách.
- Šípec** - také šípek, ba i šípka, starý název pro rybku.
- Šlahoun** - velká kapřice (jickrnačka) vytřená.
- Štít** - horní díl trouby.
- Šut** - sypká země k návozu do hrází, šutování je navázení šutu na rybníkářských kolečkách.
- Tanec ryb** - též výstřelek, rybní plod, plůdek.
- Taras** - kamenný polož na hrázi, někdy se rozumí i zatímní chvojový taras.
- Tepló** - horko, léto. Rybník seděl na tři tepla či horka.
- Topiti rybník výše** – naháněti rybník vodou.

- Tlouk** - kůlec, kůl potřebný k honěný ryb do vatky nebo nevodu.
- Tovaryšská ryba** – ryba, kterou darem při lovu bere rybní holomek.
- Trouba** - propust či chřtán rybníka. Hořejší trouba slula štít, byla mnohem silnější, podsekaná, aby zapadla spodní do ní dobře a převis její chránil ji jako štít.
- Trubníček** - malý plodový rybník.
- Truhlička** - dřevěná pokladnička na peníz za prodaný rybní drob hned na hrázi. Obnosy z ní naležely Její Milosti paní vladařce pro dětičky.
- Truky** - troky, necky.
- Trus ze sena** - nastrkali zlomyslníci do hlavní trouby, aby se rybník nedal slovit.
- Tržné, clo a skladné** – je poplatek z prodeje ryby na trhu.
- Třesulka** - houpačka, bahno na lukách.
- Tříbení lesů** - kácení při práci kolonizační. Srovnej název města Třeboně nebo Třebochova, aj.
- Uchází mnoho ryb** – schází, chybí v počtu.
- Vědro** - míra na plod nebo okouny a střevličky.
- Vejezd či vejchod** – komise k určení mezníků.
- Vejmět'** - rybí plod, viz *vestřelek* – plod vytřelý.
- Vejvláčka** - k poctivicím, podlož do loveckých kalhot. Byly-li poctivice proděravěné, dali jim krejčí nebo pěšáci sami správkovou vejvláčku.
- Vejrost** - plod na vejrost je název tříletého plodu. Prodávali jej na kopy (málo) nebo náklady – vozy, když ho bylo mnoho.
- Vejsada ryby** - násada ryb vysazená, nebo daná do sádek k pozdějšímu prodeji. Někde byla vejsada = násada plůdku.
- Viržinky** - malé štičky.
- Vobrva** - obrva, obrev k nevodu. Je to provaz, jímž se síť či tenata svrchu i vespod svinují a natahují.
- Voda uchází šutem** – tj. hráď (hráz) málo zpěchovaná, propouští vodu.
- Voznice** - lejta.
- Vrh** - malá míra, např. při prodeji raků.
- Vrš** - košík z vrbového proutí při lovení ryb.
- Vruby na rybu** – zastara nožem na táhlé dřívko řezal porybný rýhy – každá znamenala džber kaprů. Dosud křičí porybný na zapisovače při lovu: „vrub, vrubte!“.
- Vůz rybníkářský** – ne nepodobný kárám při stavbách, celý ode dřeva.
- Výmět** - vejměť, dvouletý kapří plod.
– vylovit rybu, jinak nasadit rybu.
- Vysadití rybu** Výstřelek - rybní plod, plůdek.
- Výtažný rybník** – v němž vzroste plůdek na ročka (výtah).
- Zadák** - srovnej *pohonič*. Byl to i poslední muž u nevodu i poslední muž s tyčí za tímto, který nadhání.
- Zájezek** - původně zájezdek, místo pod rybníkem, kam vypadaly ryby z loviště, nebo boční nádrž při lovišti. Pod hráze mohly zajet i potahy s lejtami a ryby se zde snadno nakládaly.
- Základ hráze** – grunt či nejhlubší spodek v *čáře*, kterou rybníkáři prvně udělali. Základné – peníz rybníkářům, když kladli trouby, někdy sud piva.

Zámek - u rybníka to je kamenné zakončení hráze.

Zapovídat pivo – krčmářům, aby rybníkářům při práci nenalévali.

Zbraně rybníka – stírky, hranice.

Zapřahati se - k tahu nevodu, k zátahu při lovení.

Zátah - přišel-li pán ke stavbě rybníka, rybníkáři ho „zatáhli provázkem“ a on je musel obdarovat. Dnes je to tažení sítě – nevodu při lovení rybníka